

- Constitutional and Administrative Law. — L.: Longman, 1991; Ware R. EMU: the Constitutional Implications. Research Paper 98/78. — L.: House of Commons Library, 1998.
11. Bank of England Act 1998. — Ch. 2.
 12. George E. Bank of England has become more independent // Central Banking. — 2000. — № 1.
 13. Гейвацдов Я. А. Особенности правового регулирования банковской системы Соединенного Королевства // Государство и право. — 2001. — № 9.
 14. Вісник ІВУ. — 2001. — № 4.
 15. Бурпашов И. Великобритания и евро // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — № 9.
 16. Фінансово-кредитна система України — Росії (XVIII–XX ст.) / В. С. Стельмах, І. І. Д'якопова, І. В. Сало та ін.; За ред. І. В. Сала. — Суми: Слобожанщина, 2000.
 17. Коломиец А. Финансовые реформы русских царей (от Ивана Грозного до Александра Освободителя): Очерки. — М., 2001.

УДК 343.98(477)(091)

В. В. Комаха

ПЕРШІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ УСТАНОВИ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Криміналістичні установи в Україні почали формуватися вже на початку ХХ ст. Першим прикладом цього було впровадження в практику боротьби зі злочинністю нового цивілізованого методу реєстрації злочинців, який мав назву антропометричний, шляхом відкриття в Києві у 1902 р., з ініціативи начальника розшукового відділення Г. М. Рудого, антропометричного кабінету. Г. М. Рудий був призначений на цю посаду 9 серпня 1901 р. і завдяки чому скористався закордонним службовим відрядженням, відвідав у вересні і жовтні 1901 р. розшукові поліції в містах Лондоні і Парижі, де докладно ознайомився з постановкою питання стосовно розшукової справи. Результатом цього ознайомлення була повна реорганізація розшукової справи в Київському розшуковому відділенні, де, зокрема, було улаштовано антропометричне бюро — прототип першої криміналістичної установи.

За висловленням Г. М. Рудого, антропометрична система на той час без будь-якого сумніву була б самим достовірним засобом для офіційного впізнання особистості, якщо б вона була введена повсюди в Російській імперії, тобто у всіх поліціях і місцях відбування покарання і якщо б всі ці установи надсилали по одному екземпляру антропометричних карток в центральне антропометричне бюро.

У 1904 р., завдяки ініціативі і зусиллям того самого начальника розшукової частини Києва Г. М. Рудого, здійснюється впровадження нових прогресивних криміналістичних методів і засобів боротьби зі злочинністю, які були ним запозичені в результаті ознайомлення зі станом криміналістики на Заході. Зокрема, його перебування у Дрездені у вересні 1903 р. на виставці благоустрою міст, на яку він був спеціально відряджений для ознайомлення з новими досягненнями криміналістики з метою використання їх в Київському розшу-

ковому відділенні. Із багатьох експонатів виставки звернули на себе особливу увагу: валіза з численними інструментами і приладдями, необхідними при розслідуванні злочинів, а також новий спосіб ідентифікації особистості за допомогою дактилоскопічних відбитків. Після ознайомлення зі змістом валізи і з принципами дактилоскопії завідувач розшукової частини Г. М. Рудий за особисті кошти в Києві укомплектував аналогічну валізу, доповнив її багатьма приладдями, необхідними у місцевих умовах, а з 1 січня 1904 р. було створено при Київському розшуковому відділенні новий дактилоскопічний відділ — прототип майбутньої дактилоскопічної установи [5, 1–5].

Таким чином, вже у перші роки ХХ ст. в Києві почала діяти перша криміналістична установа, яка здійснювала реєстрацію злочинців цивілізованими методами і засобами — спочатку шляхом проведення вимірювань окремих частин тіла злочинців — антропометричний метод, а згодом шляхом використання відбитків пальців рук — дактилоскопічний метод і таким чином була створена перша криміналістична установа по ідентифікації особистості з використанням антропометричного і дактилоскопічного методів реєстрації.

Після відомих подій в центрі Росії, які відбулися в 1917 р. і були названі Великою Жовтневою соціалістичною революцією, всі надбання стосовно, зокрема, створених раніше криміналістичних установ було знищено. І формування криміналістичних установ в системі МВС України розпочалося з організації в квітні 1920 р. відділу карного розшуку Головного управління міліції УСРР, в якому відразу стали створювати реєстраційно-дактилоскопічну і науково-технічну служби. З другої половини 1922 р. відділ було перейменовано в Управління карного розшуку, до складу якого входило три відділи: адміністративно-організаційний, активно-розшуковий і загальний. Зокрема, в адміністративно-організаційному відділі почали діяти такі перші криміналістичні установи: Центральне реєстраційно-дактилоскопічне бюро, науково-технічне відділення і фотохімічна лабораторія. Зокрема, відповідно до п. 3 Інструкції про розмежування діяльності кабінетів науково-судової експертизи, судово-хімічних лабораторій при губернських відділах охорони здоров'я та реєстраційних бюро при органах карного розшуку, яка була затверджена 20 травня 1924 р. НКЮ УСРР, НКЗ УСРР та НКВС УСРР, діяльність реєстраційного бюро полягала у такому: а) реєстрація всіх злочинців та встановлення їх особистості; б) встановлення особистості трупів невідомих осіб; в) фотографування місця події у випадках, коли працівники кабінетів науково-судової експертизи (НСЕ) не надавали допомоги з цього питання; г) фотографування місця події і слідів на ньому, а також у трупних покоях у всіх випадках викликів працівників реєстраційного бюро із зазначеною метою, а також і тоді, коли працівники кабінетів НСЕ відмовлялися виїжджати на місце події [4, 193–195, 199–202].

Науково-технічне відділення повинно було займатися розробкою наукових методів боротьби зі злочинністю, організацією криміналістичного музею, кодифікацією і захистом інтересів Центрального управління розшуку УСРР.

До складу фотохімічної лабораторії входив завідувач (він же експерт-хімік) і фотограф, а також науково-технічне відділення, до складу якого входив началь-

ник, експерт (він же завідувач музею) і юрисконсульт. Основними завданнями, наприклад, фотохімічної лабораторії було: проведення різноманітних аналізів; дослідження плям, речовин забарвлення, рідин, отруєної їжі, складання колекції отруйних речовин, читання лекцій із фотохімії та інструктаж з цих питань працівників карного розшуку на місцях; проведення фотографічних робіт для потреб карного розшуку, фотографування місця події і речових доказів.

У вересні 1923 р. в Головному управлінні міліції УСРР було створено Науково-технічний кабінет, який очолював український криміналіст О. А. Єлісєєв. Як консультанта кабінету було запрошено відомого українського криміналіста і судового медика професора М. С. Бокаріуса. Новий підрозділ встановив з Науково-технічним відділенням Центрального управління розшуку УСРР практичні відносини [1, 37–38].

Усі зазначені установи дислокувалися у Харкові, який на той час був столицею України.

Однак у 1923 р. за ініціативою слідчого з надзвичайних справ при НКЮ УСРР С. С. Савченка і професора М. С. Бокаріуса було створено третю в Україні криміналістичну установу в системі Міністерства юстиції — Харківський кабінет науково-судової експертизи. Керівником цієї установи було призначено професора М. С. Бокаріуса [3]. Згодом у Харківському кабінеті науково-судової експертизи почав працювати і один із організаторів криміналістичних установ в системі МВС України О. А. Єлісєєв.

1930 р. для розвитку криміналістичних установ в системі Міністерства внутрішніх справ СРСР став ніби-то кульмінаційним за десятирічний період їх становлення і розвитку. Але їх розквіт продовжувався недовго. Вже 15 грудня Центральний виконавчий комітет і Рада Народних Комісарів СРСР прийняли постанову «Про ліквідацію народних комісаріатів внутрішніх справ союзних і автономних республік». ЦВК і РНК СРСР визнали, що на новому етапі будівництва соціалізму народні комісаріати внутрішніх справ стали зайвими ланками радянського апарату, і запропонували центральним виконавчим комітетам союзних республік не пізніше 1 січня 1931 р. ліквідувати їх [2, 839].

На засадах зазначеної постанови при радах народних комісарів союзних і автономних республік були створені управління міліції і кримінального розшуку. У зв'язку зі змінами в системі органів міліції в Москві було скликано нараду начальників оперативно-розшукових відділів управлінь міліції країв і областей РСФРР, яка проходила з 26 квітня по 1 травня 1931 р. і в якій брали участь і представники органів міліції України. На зазначеній нараді було розглянуто поряд з іншими питаннями і пропозиції щодо організації науково-технічних відділів, про що доповідав Я. М. Яковлев, який згодом був призначений першим керівником науково-технічного відділення оперативно-розшукового відділу Головного управління міліції СРСР.

У рішенні, яке було прийнято нарадою начальників оперативно-розшукових відділів, зокрема, зазначалось, що всі науково-технічні відділення повинні складатися із груп реєстрації і груп проведення судових експертиз. До складу останніх повинні входити відповідні лабораторії для проведення різноманіт-

них судових експертиз (почерку і документів, слідів зламу, судово-хімічних і судово-медичних) і криміналістичний музей. Поряд із зазначеними групами Науково-технічне відділення Головного управління міліції СРСР повинно було включати групу підготовки фахівців і редакцію журналу.

Науково-технічні відділення оперативно-розшукових відділів управління міліції організуються у складі обох груп або тільки групи реєстрації. До перших належали також і науково-технічні відділення оперативно-розшукових відділів в центральних містах оперативних секторів УСРР [1, 56–57].

До 1941 р. змінювалась підпорядкованість зазначених вище підрозділів та їх назва, яка нерідко супроводжувалась скороченням штатів працівників. В зазначений період в Україні діяли тільки три науково-технічні відділення — Науково-технічне відділення Управління міліції МВС УСРР, дислокувалося в Києві, Управління міліції Харківської та Львівської областей і 6 науково-технічних груп — управління міліції Полтавської, Житомирської, Ворошиловградської, Запорізької, Донецької та Одеської областей. Переважна більшість працівників науково-технічних апаратів не мали спеціальної підготовки, необхідного практичного досвіду, обладнання і спеціальної апаратури. Чисельність працівників науково-технічних апаратів становила всього 28 осіб, із яких: начальників науково-технічних відділень — 3 особи, старших експертів — 21 особа і експертів — 4 особи.

Таке становище з криміналістичними установами в системі МВС України в 20–30-ті рр. XX ст. спостерігалось тому, що в Україні на той час діяли три провідні і єдині на весь колишній Радянський Союз (крім республіки Білорусь, в якій також діяла подібна криміналістична судово-експертна установа) судово-експертні установи у системі МЮ України Київський, Одеський і Харківський інститути науково-судової експертизи (до 1926 р. вони називалися Кабінети науково-судової експертизи). У зв'язку з цим велика кількість матеріалів, що виникали в органах МВС України у процесі проведення розслідування кримінальних справ і які підлягали криміналістичному судово-експертному дослідженню, направлялись виключно в зазначені установи системи Міністерства юстиції України.

Таким чином першими криміналістичними установами в системі Міністерства внутрішніх справ України в 20–30-ті рр. XX ст. були: Центральне реєстраційно-дактилоскопічне бюро, науково-технічні відділення і фотохімічна лабораторія.

Література

1. Миронов А. И. Возникновение и развитие криминалистических подразделений органов внутренних дел: Учеб. пособие. — М., 1979.
2. О ликвидации народных комиссариатов внутренних дел союзных и автономных республик: Постановление ЦИК и СНК СССР от 15 дек. 1930 г. // Бюллетень НКВД РСФСР. — 1930. — № 41.
3. Положение о кабинетах научно-судебной экспертизы: Постановление СНК УССР от 10 июля 1923 г. // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1923. — Отд. 1, № 26. — Ст. 384.

4. Про розмежування діяльності кабінетів науково-судової експертизи, судово-хімічних лабораторій при губздравах та реєстраційних бюро при органах карного розшуку і про порядок надсилання різних об'єктів на дослідження: Інструкція Народного комісаріату юстиції, Народного комісаріату охорони здоров'я і Народного комісаріату внутрішніх справ від 20 трав. 1920 р. // Бюлетень Народного комісаріату юстиції. — 1924. — № 22.
5. Рудой Г. Отчет о деятельности сыскаго отделения Киевской городской полиции за 1902, 1903, 1904 гг. — К., 1905.